

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СПЕЦИФІКИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Жорник О. В.

Школа завжди є важливим соціальним інститутом, діяльність якого визначається характером замовлення суспільства щодо формування майбутніх громадян країни. Тому саме від освіти, школи насамперед залежить розвиток нашого суспільства. На нашу думку, яка співвідноситься з думкою багатьох спеціалістів, сучасний стан шкільної освіти вимагає перегляду та усунення причин, що призвели до кризових явищ. Можливо, для цього треба спробувати знайти нові шляхи перебудови освіти, які б не ставили на перше місце зовнішнє, не враховуючи глибинної сутності, не обмежувались би технічною парадигмою, а пов'язували б в єдине ціле громадські запити із забезпеченням самореалізації учнів, гармонійним розвитком їх особистості.

В практиці роботи педагога досить часто трапляється ситуація, коли традиційне початкове навчання часто нехтує творчим потенціалом дитячої особистості, тим самим усереднюючи її, позбавляючи її актуалізації закладених можливостей. Адже саме людські якості є кінцевою метою освітньої системи, а не використання людини як засобу прогресу. Школа майбутнього повинна спиратися на творчість!

На нашу думку, педагогічна діяльність творча за самою своєю природою: коли вчитель намагається вирішити поставлені перед ним завдання, він буде свою діяльність згідно до загальних правил евристичного пошуку — аналізує педагогічну ситуацію, робить прогноз (проектуючи можливі результати), відшукує засоби для їх досягнення, реалізує їх в навчально-виховному процесі, потім оцінює отримані дані, і як наслідок — формує нові завдання.

Ми згодні з М.О. Даніловим, який виділяв два джерела педагогічної творчості: практична діяльність та аналіз педагогічного процесу [1, с.288]. В практичній діяльності відбуваються педагогічні знахідки, відкриття, здогадки, тобто достотна творчість вчителів-митців. З другого джерела “виходять” експерименти, згрунтовані на научному підході: аналізуючи передовий педагогічний досвід, вчитель підходить до нього вибірково, ніби “примірюючи” до себе, відшукуючи в ньому рухові сили для подальшого вдосконалення. Таким чином, на наш погляд, вчитель зобов'язаний розвивати в собі риси, необхідні для творчості, щоб його діяльність стала творчою системою, що має здатність саморозвиватися. І тоді

педагогічну діяльність правомірно можна назвати педагогічним мистецтвом. Мистецтво складається з таланту та майстерності. Майстерність же закладається в школі, яка акумулює найкращі традиції і досвід поколінь.

Ми вважаємо, що педагогічне мистецтво в багатьох рисах подібне до інших видів мистецтва, зокрема театрального. Тому для педагога буде дуже важливим знання принципів театральної дії, її законів. В цьому йому можуть допомогти такі знавці театрального мистецтва, як К.С. Станіславський та ін. Адже Система К.С. Станіславського — це не тільки наука про акторське мистецтво, а й про те, як, спираючись на об'єктивні закони, розвивати, збагачувати різні здібності, робити вищим “коефіцієнт корисної дії” будь-якої обдарованості. Отже, можна пропонувати майбутньому педагогові використовувати в навчально-виховному процесі елементи Системи К.С.Станіславського, тобто елементи театральної педагогіки.

Проблема становлення і розвитку педагогічної майстерності майбутнього вчителя ґрунтується на суспільних і особистих проблемах. Провідною з них, на наш погляд, є проблема, що подається в одному з дидактичних принципів навчання, а саме в принципі зв'язку теорії з практикою. Він знаходить своє застосування в практичній спрямованості навчально-виховного процесу, щоб теоретичні знання могли стати прикладними. Отже, набуваючи майстерності, майбутній вчитель поряд з певними знаннями повинний отримати уміння співвідносити ці знання з їх предметом — практичною діяльністю. Тільки за цих умов можливо говорити про ефективність навчально-виховного процесу, педагогічну творчість вчителя.

Неможна стверджувати, що педагоги бувають добрими чи поганими. Адекватно судити про це неможливо миттєво, бо результати їх праці покаже лише подальше життя дитини та її суб'єктивна оцінка: чи захопив її вчитель, викликав позитивні почуття, збудив думки та бажання. А ці професійні уміння досягаються лише постійною працею над собою талановитого педагога. Адже кожний талановитий педагог — неповторний, і тільки така людина здатна працювати над собою все своє життя, не зупиняючись ніколи, не припиняючи відточення своєї професійної майстерності. Чи не продивляються тут спільності із роботою актора, так само повинного працювати над собою весь час свого життя, ніколи не відчуваючи себе в змозі сказати “Тепер я навчився всього”?

Ще одна дуже істотна спільність акторської і педагогічної діяльності - її творча природа. Як доводилося вище, ефективною діяльністю може бути лише за умови її творчості. Саме тому, якщо порівняти риси, необхідні

актору і вчителю, ми знайдемо дуже багато спільного. Педагогічну майстерність часто навіть називають “театром одного актора” [4,с.51]. Власне театр одного актора відрізняється від звичайного насамперед драматургічним матеріалом, сценічними засобами та способом існування актора на сцені. Використовувався такий драматургічний матеріал, який з погляду театральної можна назвати “малодіяльним”, “розмовним” А саме з таким матеріалом найчастіше працює вчитель. Ще одна спільність — в засобах, забезпечуючих сприйняття такого матеріалу: і в театрі одного актора, і в шкільному класі вони повинні бути мінімальними. А що до способу існування актора (вчителя) на сцені (в класі), то тут спільність особливо наочна: неможливо “сховатися” за грим, декорації, партнера, навіть за образ — потрібно бути самим собою.

І, нарешті, ще одна підстава використовувати елементи театральної педагогіки в навчально-виховному процесі-це сумісність професійних якостей актора і вчителя. Різними можна вважати лише завдання діяльності та наявність зворотнього зв'язку: в сценічному мистецтві найістотношою є комунікація глядачів із виконавцями-акторами, а в педагогічному цей зв'язок є більш опосередкованим, його скоріш можна назвати не “вчитель-учні”, а “школа-учні” Але спільного тут значно більше, насамперед — система особистісного виховання актора (вчителя). Вона ґрунтується на принципі індивідуального особистісного підходу до навчання і виховання. М.О.Кнебель — учениця К.С.Станіславського, видатний режисер — писала: “ В основі педагогічного чуття лежить жадібний інтерес до людини. Виховати людину-митця, розкрити в ньому особистість-чи це легко? Ні,не легко, але, незважаючи на труд, муки, сумніви і розчарування, мені бачиться в педагогіці дещо прекрасне, маюче безпосереднє відношення до самого високого і заповітного в людині і мистецтві” (2 ,с.15.]

Отже, спільним вважається завдання навчання — не тільки формування професійних навичок та вмій, але й розвитку особистості актора (і вчителя) як провідної лінії всього педагогічного процесу.

Якщо докладніше розглянути якості педагогічної і акторської діяльності,то можна побачити, що жодна з тих, що необхідні актору, не входить в протиріччя з педагогічною діяльністю. Спробуємо довести це.

По-перше, не викликає заперечення, що для акторської діяльності потрібні здібності. З боку психології здібності-це “індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам даної діяльності і є умовами її успішного виконання” [3, с.208]. А хіба не потрібна така сукупність здібностей — її називають талантом — у

педагогічній діяльності? Навіть самі здібності в акторській і педагогічній діяльності є спільними: “увага, спостережливість, вразливість, пам’ять, темперамент, уява, внутрішній і зовнішній вплив, перевтілення, смак, розум, почуття зовнішнього та внутрішнього ритму і темпу, музикальність, щирість, безпосередність, самоволодіння, винахідливість, збудливість” тощо.[5, с. 194].

По-друге, необхідною якістю обох діяльностей, що порівнюються, є здатність заражати людей, адже саме завдяки цій здатності спрацьовує основний закон міжособистісного спілкування — сумісництво тих, хто спілкується. Інакше цю здатність можливо назвати сценічним (і вчительським!) чаруванням, яке викликає у співспілкувача позитивні естетичні чуття і сприяє найбільш повній сумісності об’єкта та суб’єкта процесу навчання-виховання.

Тут і далі під терміном “суб’єкт” узагальнено слід розуміти особу, яка здійснює вплив, передбачений даною діяльністю, відповідно, актор чи вчитель, а під терміном “об’єкт” — особу, на яку здійснюється цей вплив, відповідно, глядач чи учень.

По-третє, дуже велику істотність бачимо у спільності засобів дії на “об’єкт”: і в акторському, і в педагогічному мистецтві “дія” значить “спілкування”, тобто збудження відповідних реакцій “об’єкта”, коли він з пасивного сприймана перетворюється на активне зосередження :стає “учасником дії” — коли вона манить “об’єкта” до процесу співчуття; “суддеою” — коли рушиться відчуження процесу співчуття; або “свідком” — коли “об’єкт” має сам визначити свою позицію до дії. Отже, істотною якістю є інтенсивність спілкування — і ця ознака виявляється спільною!

І, нарешті, якщо розглянути вироблені в процесі історичного становлення педагогічного мистецтва елементи педагогічної майстерності, то ми побачимо, що і вони співвідносяться з відповідними елементами Системи К.С.Станіславського. Це:

- 1) гуманістична направленість особистості “суб’єкта” — спрямованість на гармонійний розвиток “об’єкта”, ставлення до нього як до цінності, спрямованість на активну позицію, прагнення до самовдосконалення;
- 2) професійні знання — комплексність та вміння синтезувати інформацію за допомогою інтелекту та особистісна забарвленість цієї інформації, яка подає власне ставлення до неї “суб’єкта”;
- 3) здібності — про них вже зазначалося вище — можна поділити на шість груп:

—**комунікативні**—доброзичливість, любов і вміння спілкуватися, схильність до людей (в Системі К.С.Станіславського вони співвідносяться з принципом органічної творчості);

—**перцептивні** (здібності сприйняття) — емпатія, інтуїція, увага;

—**емоційні** — стабільність, здатність володіти собою;

—**організаторські** — здатності до вольового впливу і переконання; —**оптимістичне** прогнозування — безпосередньо пов’язане з гуманістичною направленістю особистості;

—**креативні** — здатності до творчості.

4) техніка — це психічна і фізична організація, яка впливає на здатності володіти вміннями сприймати, миттєво оцінювати і здійснювати відповідні дії, тобто володіння своєю психікою і тілом, а також органічна і гармонійна взаємодія.

Якщо зробити спробу систематизувати все вищенаведене, можливо подати цей матеріал у вигляді таблиці. В таблиці 1 “Спільне та відмінне в сценічній та педагогічній діяльності” наведені порівняння по таких показниках: природа діяльності; вплив мистецтва; функції; вимоги; засоби; особливості суб’єкта діяльності; елементи майстерності; обумовленість поведінки суб’єкта діяльності. В результаті виявилася можливість зробити такі висновки:

1. Природа діяльності спільна — як творчий процес в сценічній роботі, так і ефективність навчально-виховного процесу забезпечується постійним розвитком майстерності.
2. Психофізична дія-спілкування є однаково впливовою як в сценічній, так і в педагогічній діяльності.
3. Функції однаково спрямовані на розвиток, виховання, зв’язок з життям, комунікацію.
4. Вимоги частково спільні, в іншому — східні.
5. Спектакль і урок є дією.
6. Актор і вчитель є особистостями альтруїстичними : віддають себе творчості і глядачам або педагогічному процесу і учням.
7. Елементи майстерності — східні.
8. Обумовленість поведінки актора і вчителя дещо відмінна : в першому випадку поведінку обумовлює автор, режисер, характер образу, а в другому — мета уроку, особливості класу, зміст навчання.

На наш погляд, для підвищення рівня творчості в практичній спрямованості навчально-виховного процесу можна запропонувати ввести в систему освіти вчителів курс “Елементи театральної педагогіки”

Виходячі з вищенаведеного, ми вважаємо, що порівняльний аналіз специфіки театральної та педагогічної діяльності є показником того, як

спільності в сценічній та педагогічній діяльності можуть впливати на формування нових підходів для виявлення таланту та майстерності, а також різних здібностей майбутнього вчителя і актора.

Література:

1. *Дидактика средней школы /под редакцией М.А.Данилова, М.Н. Скаткина. –М., 1975.–356с.*
2. *Кнебель М. ОПоэзия педагогики. –М., 1976.–598 с.*
3. *Крутецкий В.А. Психология. –М., 1986.–476 с.*
4. *Основы педагогического мастерства под редакцией И.А.Зязюна. –М., 1989. — 348 с.*
5. *Станиславский К.С. Работа актера над собой: В 2-х т. –М., 1978, 1979. — 628с., 684с.*

Таблиця 1. Спільне та відмінне в сценічній та педагогічній діяльності.

ПОКАЗНИКИ	СЦЕНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
*	"Театр повинен повчати, розважаючи" Б.Брехт.	"Педагогічне мистецтво - це театр одного актора". І.О.Зязюн.
ПРИРОДА ДІЯЛЬНОСТІ	Творчий процес як основна умова техніки акторської майстерності і постійна робота над її вдосконаленням.	Ефективність навчально-виховного процесу забезпечується постійним розвитком майстерності вчителя - його педагогічної творчості.
ВПЛИВ МИСТЕЦТВА	Психофізична дія - спілкування.	Психофізична дія - спілкування
ФУНКЦІЇ	"Театр - храм мистецтва" - розвиток, виховання, розвага, зв'язок з життям, комунікація з глядачами.	"Школа - храм наук" - розвиток навчання, виховання, зв'язок з життям, комунікація з учнями.

ВИМОГИ	Ідейна спрямованість, життєва правда, доступність, спадкоємність, послідовність, виправданість дій тощо.	Ідейна спрямованість, доступність, свідомість, активність, наочність, виховний характер навчання (див. дидактичні принципи навчання).
ЗАСОБИ	Спектакль - це дія. Зовнішня і внутрішня техніка актора, що відшукується в процесах творчого переживання і втілення.	Урок - це дія. Професійна майстерність вчителя (елементи зовнішньої і внутрішньої педагогічної техніки).
ОСОБЛИВІСТЬ СУБ'ЄКТА ДІЯЛЬНОСТІ	Актор - особистість універсальна, яскрава, постійно збагачує себе і віддає себе творчості і глядачам.	Вчитель - особистість всебічно розвинена, самобутна, постійно збагачує себе і віддає себе педагогічному процесу і учням.
ЕЛЕМЕНТИ МАЙСТЕРНОСТІ	Гуманістична установка, професійні знання і вміння, здібності, техніка.	Гуманістична направленість особистості, професійні знання, здібності, педагогічна техніка.
ОБУМОВЛЕНІСТЬ ПОВЕДІНКИ	Поведінка актора обумовлена автором, режисером, жанром, надзавданням спектакля, характером образу.	Поведінка вчителя обумовлена метою уроку, індивідуальними (психологічними та віковими) особливостями класу, змістом навчання.